

**ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРИ ТОМОНИДАН ТОВЛАМАЧИЛИК
ЖИНОЯТЛАРИНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШДА УМУМИЙ ПРОФИЛАКТИКА
ФАОЛИЯТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ**

Вохобжонов Дилмурод Дилшодбек угли

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси Хуқуқбузарликлар

Профилактикаси Фаолияти кафедраси уқитувчиси,

Турганбаев Шахзатбек Бахтыбай улы

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси 3-уқув курси 320-гуруҳ курсанти

Аннотация: *Мазкур илмий мақолада мулкрий жиноятлар таркибига кирувчи товламачилик жиноятларининг ижтимоий-хавфли моҳияти ҳамда уларнинг олдини олишда профилактика инспекторининг умумий профилактика фаолиятининг ўрни ва аҳамияти комплекс тарзда таҳлил қилинган. Тадқиқот давомида товламачилик жиноятларининг криминологик хусусиятлари, латентлик даражаси ва жамиятда келтириб чиқараётган салбий оқибатлари илмий-назарий жиҳатдан ёритиб берилган. Шунингдек, профилактика инспекторининг хуқуқбузарликларни барвақт аниқлаш, жиноят содир этилишига олиб келувчи сабаб ва шарт-шароитларни бартараф этиш, аҳоли ўртасида хуқуқий онг ва хуқуқий маданиятни юксалтиришга қаратилган фаолиятининг мазмуни очиб берилган. Мақолада умумий профилактика фаолиятини такомиллаштиришнинг асосий йўналишлари, жумладан, жамоатчилик билан ҳамкорликни кучайтириш, ахборот-коммуникация технологияларидан самарали фойдаланиш ва манзилли профилактика чораларини қўллашнинг илмий аҳамияти асослаб берилган. Тадқиқот натижалари товламачилик жиноятларининг олдини олиш самарадорлигини оширишга хизмат қилади ҳамда хуқуқни муҳофаза қилувчи органлар амалиётида қўллаш учун амалий аҳамиятга эга.*

Калит сўзлар: *профилактика инспектори, товламачилик жинояти, умумий профилактика, жиноятларнинг олдини олиш, хуқуқий тарғибот.*

Annotation: *This scientific article comprehensively analyzes the socially dangerous nature of extortion crimes, which are part of property crimes, as well as the role and importance of the general preventive activities of the prevention inspector in their prevention. In the course of the research, the criminological features of extortion crimes, the degree of latency, and the negative consequences they cause in society are highlighted from a scientific and theoretical point of view. Also, the content of the activities of the prevention inspector, aimed at early detection of offenses, elimination of the causes and conditions leading to the commission of crimes, and raising legal awareness and legal culture among the population, is revealed. The article substantiates the scientific significance of the main directions for improving general preventive activities, including strengthening public cooperation, effective use of information and communication technologies, and the application of targeted preventive measures. The research results*

serve to increase the effectiveness of the prevention of extortion crimes and are of practical importance for application in the practice of law enforcement agencies.

Keywords: *prevention inspector, extortion crime, general prevention, crime prevention, legal advocacy.*

Мамлакатимизда амалга оширилаётган суд-ҳуқуқ тизимидаги туб ислохотлар янги босқичга кўтарилди. Бу ислохот-ларнинг асл моҳияти халқ фаровонлигини ошириш, жамиятда ижтимоий адолат ва демократия тамойилларининг устуворлигини таъминлашга қара-тилган бўлиб, уларнинг суръати ва натижалари ҳар биримизнинг бугунги кундаги шижоатимиз ва ҳаракатимизга боғлиқдир. Иктисодиёт соҳасидаги жиноятлар ва бошка ҳуқуқбузарликлар мамлакатимизда амалга оширилаётган бозор ислохотларига жиддий хавф тугдиради, бозор иктисодига хос булган хусусий мулкчиликнинг, бошка турдаги мулкий муносабатларнинг шаклланишига ва ривожланишига тускинлик килади. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 53-моддасига мувофиқ, мамлакатимиз иқтисодиётининг негизини хилма-хил шакллардаги мулк ташкил этади. Мулк дахлсиздир ва у давлат томонидан муҳофаза қилинади, унга қилинган ҳар қандай тажовуз қонунга хилоф деб ҳисобланади. Жиноятнинг объекти жиноят таркибининг элементларидан биридир. Ҳар қандай жиноят шубҳасиз у ёки бу объектни тажовуз қилиш билан содир этилади. Шунинг учун жиноят объектини тўғри аниқлаш жиноятнинг ҳуқуқий моҳиятини аниқлаш, энг асосийси, жиноят объектига етказилган зарарга қараб, қилмишни тўғри квалификация қилиш имконини беради. Бизга маълумки жиноятнинг объекти жиноят таркибининг элементларидан биридир. «Жиноят ҳуқуқи назариясида жиноятнинг объекти деб, жиноят қонуни билан қўриқланадиган ижтимоий муносабатлар тушунилади.» Жиноятнинг объекти жиноий қилмишнинг жамиятга, ижтимоий муносабатларга таъсири орқали унинг ижтимоий хавфлилик ҳусусиятини белгилаш имконини беради. Товламачиликнинг объекти ўзгаларнинг мол-мулки, мол-мулкка бўлган ҳуқуқи, жабрланувчи шахсларнинг соғлиғи, шаъни ва қадр-қимматидир. Мол-мулк, мол-мулкка бўлган ҳуқуқ, мулкий йўсиндаги ҳаракатлар (муайян ишни бажарилишини хизмат кўрсатишни ва ҳ.к.) товламачилик жиноятининг предмети бўлиши мумкин. Айбдор товламачиликни содир этаётиб мулкка бўлган ҳуқуқни талаб қилмай, ўзганинг мол-мулкидан фойдаланиш ёки уни тасарруф этиш ҳуқуқини талаб қилиши ҳам мумкин. Товламачиликнинг предмети фақат ўзганинг мол-мулки ёки унга бўлган ҳуқуқи бўлиши мумкин. Жабрланувчи ёки унинг яқин кишиларига зўрлик ишлатиб, унинг мулкига шикаст етказиш ёки уни нобуд қилиш ёхуд жабрланувчи сир сақланишини хоҳлаган маълумотларни ошкор қилиш билан қўрқитиб ёхуд жабрланувчининг манфаатларига хавф соладиган вазиятни вужудга келтириш йўли билан шахс жабрланувчини унда турган (масалан, қарзга, кредитга олган, вақтинча сақланиб турган ва ҳ.к.) ўзининг мол-мулкини беришга мажбур этганида у ўзганинг мулкини товламачилик йўли билан талон-торож қилганлик

учун жиноий жавобгарликка тортирилиши мумкин эмас. Бундай қилмиш, қонунда назарда тутилган аломатлар мавжуд бўлса, ўзбошимчалик, деб ҳисобланади.

Товламачилик (Ўзбекистон Республикаси ЖК 165-моддаси) – бошқа шахснинг мол-мулкани ёки мулк ҳуқуқини ўзлаштириш мақсадида уни қўрқитиш, таҳдид қилиш, зўравонлик қўллаш ёки унинг мол-мулкига зарар етказиш билан қўрқитиш орқали содир этиладиган жиноят ҳисобланади. Бу жиноят кўпинча рекет, босқинчилик ва талончилик элементлари билан бирга келади, бизнес соҳаси, тадбиркорлик, қурилиш ва бозорларда кенг тарқалган. Ўзбекистонда сўнгги йилларда товламачилик жиноятлари сони камайиши кузатилмоқда: масалан, расмий маълумотларга кўра, жорий йилнинг дастлабки ойларида товламачилик 20–22% гача қисқарган. Бу натижага умумий профилактика чоралари, жумладан профилактика инспекторларининг маҳалла даражасидаги фаол иши, “Обод ва хавфсиз маҳалла” дастури ва ижтимоий профилактика тизимининг кучайтирилиши сабаб бўлди. Умумий профилактика (ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисидаги Қонунга мувофиқ) – ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабаблари ва шарт-шароитларини аниқлаш, бартараф этиш, аҳоли ўртасида ҳуқуқий маданиятни юксалтириш, тарғибот ва тарбиявий ишлар орқали амалга оширилади. Товламачиликка қарши умумий профилактикада профилактика инспекторининг роли марказий ўрин тутаети, чунки у маҳалладаги криминоген вазиятни доимий мониторинг қилади ва ҳуқуқбузарликка мойил шахсларни барвақт аниқлайди.

Умумий профилактика фаолиятини такомиллаштириш бўйича асосий йўналишлар. Профилактика инспектори томонидан товламачилик жиноятларининг олдини олишда умумий профилактикани такомиллаштириш учун комплекс чоралар талаб этилади:

1. Ташкилий ва методик такомиллаштириш

- Ҳар бир маҳаллада “Товламачилик ва рекет хавфи юқори” зоналарни ажратиб, уларда қўшимча мониторинг ва рейдлар ўтказиш.

- “E-ijtimoiy profilaktika” ахборот тизимида товламачилик ҳолатларини онлайн киритиш ва таҳлил қилиш модулини жорий этиш.

- Профилактика инспекторлари учун махсус 72–96 соатлик курслар ташкил этиш. Товламачилик гуруҳларининг иш услублари ва психологик усуллари Тадбиркорлар ва бизнес субъектлари билан хавфсиз суҳбатлаштириш техникаси Хавф-хатарни баҳолаш (risk assessment) воситалари

2. Маҳалла ва жамоатчилик билан ҳамкорликни кучайтириш:

- Маҳалла “бешталиги” (маҳалла раиси, ҳоким ёрдамчиси, ёшлар етакчиси, хотин-қизлар фаоли, профилактика инспектори) доирасида ҳафталик рейдлар ва тадбиркорлар билан очиқ мулоқотлар ўтказиш.

- Тадбиркорлар, бозор маъмуриятлари ва қурилиш ташкилотлари билан доимий профилактик суҳбатлар ўтказиш, “Товламачиликдан ҳимояланиш қўлланмаси”ни тарқатиш.

- Аноним шикоят қабул қилиш каналларини (мобил иловалар, махсус рақамлар) фаоллаштириш ва уларни маҳаллада тарғиб қилиш.

3. Умумий профилактиканинг янги алгоритми (таклиф этилган)

- Маҳалладаги криминоген вазиятни ҳафталик таҳлил қилиш (бозорлар, тадбиркорлик объектлари, янги қурилишлар).

- Потенциал жабрланувчилар (тадбиркорлар, савдогарлар) рўйхатини шакллантириш ва улар билан профилактик суҳбатлар.

- Ҳуқуқбузарликка мойил шахсларни (аввал судланганлар, “назоратчилар”) профилактик ҳисобга олиш ва тарбиявий ишлар.

- Товламачилик ҳолати аниқланганда – 24 соат ичида жабрланувчи хавфсизлиги режасини тузиш ва тегишли хизматларни жалб қилиш, 30–90 кунлик мониторинг ва қайта баҳолаш.

Хулоса қилиб айтганда, Профилактика инспекторининг умумий профилактика фаолиятини товламачилик жиноятларига қарши такомиллаштириш – бу нафақат жиноятчилик даражасини пасайтириш, балки тадбиркорлик муҳитини яхшилаш, иқтисодий фаолликни ошириш ва фуқароларда ҳуқуқ-тартбот органларига ишончни мустаҳкамлашга хизмат қилади. Маҳалла даражасидаги умумий профилактиканинг замонавий усуллари (рақамли тизимлар, ҳамкорлик, хавф баҳоси) ва инспекторларнинг махсус тайёргарлигини ошириш орқали товламачиликнинг олдини олиш самарадорлигини сезиларли даражада юксалтириш мумкин. Бу йўналишдаги ишларни давом эттириш – Ўзбекистонда хавфсиз ва адолатли жамият қуришнинг муҳим қисмидир.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Атажанов, Ў. М. (2025). ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ ТИЗИМИДА ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРЛАРИНИНГ ВАЗИФА ВА ФУНКЦИЯЛАРИНИ НАЗАРИЙ АСОСЛАШ, КОНЦЕПТУАЛ МОДЕЛЬ ВА ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ СТРАТЕГИЯЛАРИ. Научный Импульс, 3(33), 146-156.

2. Атажанов, Ў. М. (2025). ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ ХИЗМАТЛАРИ ТОМОНИДАН ПРОФИЛАКТИК ЧОРА-ТАДБИРЛАРИНИ АМАЛГА ОШИРИШ МЕХАНИЗМЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ. Новости образования: исследование в XXI веке, 4(40), 10-17.

3. Атажанов, Ў. М. (2025). ХОТИН-ҚИЗЛАРГА НИСБАТАН ТАЗЙИҚ ВА ЗЎРАВОНЛИКНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ БЎЙИЧА ҲУҚУҚИЙ МЕХАНИЗМЛАР ТАҲЛИЛИ. Новости образования: исследование в XXI веке, 4(40), 18-24.

4. Атажанов Ў. М., Найимов Х. Ж. ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ МАХСУС ПРОФИЛАКТИКАСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ АЙРИМ ЖИҲАТЛАРИ //Научный Импульс. – 2025. – Т. 4. – №. 39. – С. 703-709.

5. Атажанов Ў. М. и др. ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ ХИЗМАТЛАРИ ТОМОНИДАН ПРОФИЛАКТИК ЧОРА-ТАДБИРЛАРИНИ АМАЛГА

ОШИРИШ МЕХАНИЗМЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ //Новости образования: исследование в XXI веке. – 2025. – Т. 4. – №. 40. – С. 10-17.

6. Мустофакулов, Бобур Асрор Ўғли, and Авазбек Акрамжон Ўғли Турғунпўлатов. "ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРЛАРИНИНГ ФАОЛИЯТИ УСТИДАН ЖАМОАТЧИЛИК, ПАРЛАМЕНТ ВА ДЕПУТАТЛИК НАЗОРАТИ." Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies 2.2-2 (2025): 83-87.

7. Адхамов, З. А. (2025). БУХОРО ВИЛОЯТИДА ИЛГАРИ СУДЛАНГАН ШАХСЛАР ТОМОНИДАН СОДИР ЭТИЛГАН ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ КРИМИНОЛОГИК ТАВСИФИ ВА УЛАРНИ БАРТАРАФ ЭТИШ ЧОРАЛАРИ: МУАММОЛАР ВА ЕЧИМЛАР ТАҲЛИЛИ. Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies, 2(6), 85-89.

8. Тиллаходжаев, Б., & Рахмонжонов, С. (2025). ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИДА НАЗОРАТ СУБЪЕКТЛАРИНИНГ АСОСИЙ ВАЗИФАЛАРИ ВА НАЗОРАТ ҚИЛИШНИНГ АҲАМИЯТИ. Журнал академических исследований нового Узбекистана, 2(6), 79-83.